

P. Becker
1827

De funeribus Romanorum

Omnes et antiquitatis et nostrorum temporum populos, de quibus accuratam morum rituumque cognitionem vel cepimus, vel quotidiana experientia ducti, ipsi consequimur, nobis exemplo sunt, quantam diligentiam in mortuis collendis et rite sepeliendis ponant, ut defunctorum animae tranquillitate fruantur, neque superstitibus ab illis turbentur. Graeci Romanique, ut exemplum proferam, eos, qui in naufragio perierunt, vel in insula deserta vitam finierunt, certe non prius ad nocturnum sedes perventuros esse putaverunt, quam tumulum nacti essent. Itaque Palinurus (Virg. Aen. VI 365) Trojanae clasfis gubernator, qui dum fidera servat, e puppi in mare dilapsus, ad Lucaniae litoris morkius enataverat, Aeneam, in illam regionem progressum, orat, ut sibi terram inscribat aut in patriam portet,

sedibus ut saltem placidis in morte quiescat.

Sed cum quisque antiquitatis populus variis utilitatibus ritibus, quibus a ceteris differret, omnes una ante oculos poni, haud fieri potest, et hanc ob causam Romanorum tantum in funeribus ritus mihi tractandos fuisse.

Si paulum absumit, quin quis, jam diu aeger, vitam
cum

cum morde commutaret, propinqui et amici morien-
tem circumsteterunt, omniq[ue] modo misericordiam prae-
stitulerunt, ut videret, quam carus illis diem supremum
oliret; lumen genere proximus, cum mors in primis qua-
si labris esset, morienti appropinquavit, ut extremum
spiritum ore exciperet; nam Romani, animam ea
ore elabi, et oculis, amico e vita discedente, facis, ex-
cipi credebant. Quo factura, ut propinqui saepe oscu-
larent^{ur} morientem, valeque dicerent illi, quasi lau-
dum iter ingressuro. Augustus (Sueton. Aug. cap. 99) ami-
cis omnibus dimissis, in oculis Liviae conjugis talia
exclamavit: "Liviam, nostri conjugii memor vive ac va-
le."

Propinquo mortuo, proximi oculos prefferunt, val-
tibusque composuerunt, ne facies, ut puta, quod saepe
apud eos invenimus, qui multo labore vitam
reliquerunt, videretur deformata, atque amicos,
cognatos ceterosque, qui mortuum viderent, deter-
reret. De hoc more veterrimo monumenta su-
perflua nobis in scriptis Graecorum atque Roma-
norum occurrunt, et Judaeos etiam illum obser-
vasse e Mosi libris patet. Oculis pressis nomen
mortui ter, atque aeternum vale et ave clama-
batur, unde in Terentii Eunuchio II. 3. 56, "conclama-
tum est" et in Catullo "conclamata corpora".

Euripides in Phoeniss. v. 1465

His omnibus rite peractis, corpus mortui in humum
depositum, signum, ni fallor, de hominum fragilitate,
ortu e terra et transitu in terram, a mulieribus (Plato
in Phaedro p. 519 et Virg. Aen. IV. v. 685) lavabatur aqua, ea-
que calida, ut, si esset in speciem mortuus, denique vivi-
visceret, nec vivus humanetur, neque cremaretur; nam
Plinius in hist. nat. 7. 52 exemplis docet, multos, quam-
vis rogo jam jacerent, igne ^{etab} consumerentur, esse expe-
rectos. Tum feni ab hoc officio pollinctores, id est, pol-
lis unctores nominati (Servius ad Virgili Aen. IX. 487
hoc verbum a polline et unctor derivat, quia mortuis
os totumque corpus polline ungebant) corpus un-
guentis oblivunt, ne cadavera statim putrescerent,
quod in ^{his} regionibus calidis magis est b. mendum,
quam apud nos. Alerum Romani a Graecis hunc
morem acciperant, unguentorum enim usum
Homeras jam novit, cum Venus cadaver Hectoris
um poloson xpiou issin, 2xisspobis.

Libitinarii, a Venere Libitina, ad cuius templum fu-
nibus necessaria congesta erant, ita appellati, no-
minabantur, qui omnia, quae ad funera pertinebant,
curaverunt, atque mortuorum nomina in laba-
lam quandam intulerunt. Suetonius in Nervae
cap. 39 dicit, pestilentia unius autumnus, qua trigin-
ta funerum millia in rationem Libitinae vene-
rent, et Livius libro IV, pestilentia in agris, fo-
rigue

apud eos tantum, qui inter Divites numerantur; nam
omnes illae essent frumentosae, pauperes, talibus impensis
non parci, simplicioribus utebantur.

Funus, cum dies, ut jam super memoratum est, octo
in lecto ferali jaceret, e domo funesta efferebatur, et
nunc exsequiae parabantur. Funera daplici erant genere
indictiva sive publica et sacra sive plebeja nominata. Sa-
pe enim evenit ut viri magistratibus functi tam paupo-
rum morerentur, ut ne ad sepulturam quidem relin-
querent pecuniam, itaque su mitibus cruribus civium
sepelirentur. Cui e memoria exoritur ingens gloria Publii
Valerii Papiliorae, cui Menenius Agrippa legatus patrum
eo populum, reductor populi Romani in urbem, qui ta-
men copios familiaribus adeo exiguis ^{inopant} moriebantur, ut
funeribus sumptus deessent, nisi populus Romanus, me-
ribus eorum agnatis, curaret, ut sumptuose, atque splen-
dide sepelirentur. Si vero funus ejus modi habebatur, per
praecorem omnes cives invitabantur ad idem, ut ita
pompa, turbâ luctantium, auferetur. In faneribus la-
citis sive plebejis autem neque praecores mortui ob-
tutu per urbem divulgabant, neque illa magnus se-
quatur constitutus, sed tacite per vias portabantur
ad locum aeternae quietis.

Exsequiae apud Romanos, et constituto antiquo vel nocturno, vel primo tempore matutino ante lucem ortam celebrabantur, unde etiam vespillones no-

men ducebant, qui antea Vesperones a Vespera (Servius
ad Virg. Aen. II. 143) cum eorum negotia eo tempore ves-
perino fierent, dicebantur. Et si scire cupimus, unde et
cur talis lex apud Romanos viguit, duas, ut videtur, in-
venimus causas; altera, ne magistratus aut pontifices
moribus adspiciendis polluerentur, quod si die offerrentur,
sacrossime accideret necesse erat; altera, ut summas in
sepiendo diminuerentur; hoc cum Demetrius Phale-
rus bene intellexisset, veterem legem illam jam esse
neglectam, demum Athenis renovavit, ut legimus in
Demosthene in oratione contra Maceratum p. 666. Quan-
diu Romae parcimonia multarum virtutum ma-
ter, regeret, quam diu Romani, contenti habere a
patria prohibito, Orientis luxuriam animis
ignorabant, tam diu etiam hoc institutum, a Grae-
cis acceptum conservabatur; sed cum victoria
victoriam sequeretur, cum populus post populum
in Romanorum potestatem veniret, cum deesset terra
vel mare, ubi nomen Romanum fuisset ignotum,
tantae divitiae in urbem, cui sceptrum & totius
terrarum orbis a fato erat promissum, man-
verunt, ut necesse esset, eis corrumpenter homi-
nes hucusque parcimonia usi. Et corrumpen-
tur sane. In omnibus rebus mollitia, ambitio, splen-
dendi cupido veteres institutiones sustulerunt, no-
vaeque int. aduxerunt, quae insatiabili famae
cupidini

cupidine, tunc apud Romanos abiciuntque erumpen-
ti, responderunt. Ea, quae a maioribus acceperant, id
omnino tollebantur, vel maxime commutabantur, in-
terque ea etiam mos ante lucem ortam, tempore
vespertinae, mortuos sepeliendi; nam cum eo tempore
comitatus et cetera pompa, si esset splendidissimus,
a paucis tantum spectari laudarique solissent,
sensim sensimque in usum venit, ut funera ea,
quae omnibus ceremoniis sepelirentur, medio die
per urbem portarentur.

Magnum discrimen inter divites et pauperes erat
collocatum; a Praecone enim populo advocato (fieri
autem licuit, ut, si quis splendide magnoque appa-
ratu offerretur, populus invitaretur ad comita-
tum) mortui apposti lectricis clurneis (Suet. Jul.
Caes. cap. 84) auro et purpura stratis, ab propinquis,
vel heredibus, vel libertinis ad regum sine sepulchrum
ducebantur; contra cives pauperes aut servi, sanda-
pila, sive ut Strabonius nosse canit in Satyris 1. 8. 9
vili arca, e sex tabulis confecta, a quatuor plerum-
que vespillonibus sine ulla pompa efferebantur,
et si fili regum comparare soluerant, vel cre-
mabantur, vel in terra humabantur.

Nunc ad pompam. Ante funus priores ingredie-
bantur propinqui, amici, filii velatis capitibus
filiae

filiae crinibus solutis, omnes vestibus lyncibibus induti,
quae in antiquissimis temporibus erant nigrae, vote-
res enim, quod falsum est nolum, mortem semper aterrimam
pexerunt, omnique, quod ad illam adlinceret, colorem
nigrum addiderunt, postea vero albae, et mediocriter ^{post} ~~His~~ ^{pro-}
tici. sic praecedentibus, funus igitur, a propinquis, vel
heredibus, vel libertinis portatum, ut jam diximus, duce-
bantur imagines majorum, insignia mortui, co-
ronae civicae, vel auricae, vel spolia atque exuviae, ta-
liaque multa, quibus sibi laudem nomenque, viros
paraverat. sic etiam, ut pompa augetur, lecti-
cae vacuae addebantur, vestibus stragulis ornatae.
Quo quid inuptius fieri, et magis studium Roma-
norum in res inanes positum, declarare potuit?
Quaquam aedilibus cura erat imposita, ut vide-
rent, ne quis sumptuosius sepeliretur, quam in duo-
decim legibus constitutum esset, saepe tamen acci-
dit, ut contra eas ageretur. Cuius ignorat, quin
Marcelli funus inter multa eminuerit, quod
quin septem mortuum sex millia talium lecti-
carum et duo millia coronarum sequutae sint,
si modo Servium honoratum ad Virgilii Aen. II
861 legerit. Post haec, quasi ad funus ipsum per-
tinentia, libicines se adjuverant pompae, quo-
rum numerus, ne sumptuosus, ut mihi videtur, esset
maiores, quam civium quisque tollerare posset,
in decem

in decem erat constitutus. Apud Gellium in Noct. Att. 2.
etiam alia instrumenta musica memorantur, ut
tulae et cornua, quae, collato Seneca de morte Claudii
„et erat omnium formosissimum (scilicet Claudii su-
nus) et impensa cura plenum, ut ferres Decem effe-
re; tibicinum, cornicinum, omnisque generis sonato-
rum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius
audire posset, in posteris temporibus, in consuetudinem,
ut videtur, venerunt. Ceremoniam hanc, musicâ mor-
tuo sepeliendi, apud omnes praene antiquitatis populos
invenimus, et illius causam quærentibus Macrobius in Somn.
lib. II. 3. hanc affert, ut e religione, tunc temporibus divul-
gata crederetur, animam post mortem a corpore seductam
ad ortum suavis musicae, id est, in coelum esse regres-
suram. Haec, quod fateri debeo, etsi alia non est in promptu,
mihi non magnopere placeat, cum praene dubitari qui-
dem potest, quia veteres Graeci ritum illum (illi enim
etiam libiarum cantu in sepeliendis civibus utebantur)
ab Orientis populis acceperint, quibus non eadem erat
religio. sed mittamus haec et ad nostram rem ^{revertamur} per-
gamus. Tibicines illos sequelantur mulieres, conductae
ad lamentandum et plangendum, quae vel ita hos-
tiliam offenderunt, ut Horatius quodam loco cen-
dat, eas plus lamentari, quam ut quis dubitari pos-
set, quin aliud esset, quam simulatio, vel neniam
(a graeco *νημερα* derivandum est hoc verbum)

ad filiam circumerant, qua vultus mortuum celebrabantur. Quoad hunc usum attinet, interdum etiam puellae et pueri adfurnebantur, ut exempli gratia in Augusti funere, quod apud Tacitum in capite centesimo memoratur; canentibus nemini principum liberis utrisque sexus. Nonius autem in Menia, hoc solum propinquorum et praeficarum esse contendit, idque fortasse recte, cum locum hunc altatum ita explicari possit, ut, Augusto patre patriae dicto, parvi illi atque puellae, quos propinqui, communi omnium parente, hunc honorem tribuerint. Ceterum nemini mirum videbitur, quod Meniae, de quibus locuti sumus, plerumque rebus falsis repletas erant, et laudes, nunquam vitae mortuorum, commemorabant; hanc ob causam saepe significavit idem, quod magae. (Plut. Arin. IV. 1. 63. Socrat. Epist. 1. 1. 62) Agmen adhuc auxerunt furracae, qui, quod nobis alienum videatur necesse, saltabant et cantabant ad funus; unus eorum, Archimimus dictus, moribus, dictis et factis redditis personam mortui agebat; huius moris, si fallor, ^{inde inprovenit} coequefactus est, ut cives solius rei publicae se in vita optime gererent, et laudem similiter pararent, ne post mortem eorum fultura mirrice ad oculos populi Romani ponerentur. Furracae illi facillime argutis dictis, vel quod aliquando fieri quoque solebat, locis et fabulis frenicis ductis, et ad rem paulo mutatis, in mortuos affuerunt. Tum denique

lurba

lula fervoram et libestinarum, pilea, aureae libestatis
figue, ornatorum, pompam clausit.

Tali ordine funus a domo lugubri usque ad Forum rube-
batur, prope rostr^a, ubi in humum collocabatur. Tum pro-
pinguorum quidam, plerumque id filii, vel proximi
erat officium, rostr^a adscendit, et laudationem fune-
brem habuit. Cui mirum esse videtur, quod orator talis,
proverbi, nil mali de mortuis, numer, non nisi de re-
bus laudandis patriis vel propinqui loquebatur, cui
mirum, quod, factis pravis scelamine quasi oblectis,
mortuus semper civium optimis quibusque adnu-
merabatur; Attamen, si hoc unum esset, quod ex
hoc more mortuos laudandi profectum ^{est}, nihil de
illo malo diceremus; sed alio modo in multa fac-
cula, vir^u perniciosissimo ^{liberato} diffuso, rostris etiam tem-
peribus magnum attulit damnum, et in poster-
tatem extremam afferet. Nam cum orationes ejus-
modi, postea chartae mandatae, ubicunque disper-
gerentur, illae post aliquod tempus, cum nemo
rerum a falso discernere posset, scriptoribus annalium
et historicis, documentis inserviebantur, et illi ex
illis historiam nobis, quamquam magnopere deprava-
tam, tradiderunt. Multa enim scripta sunt in iis,
quae nunquam facta sunt, falsi triumphi, falsae
orationes, plures consulatus, falsi imaginum tituli,
plurimum gesta cum singulorum factis confusa, ta-

32
lesque errores multi. Hic honor, qui a Poplicola, Druto colle-
ga collaudato originem duxit, non modo ad viros perti-
nit, sed etiam ad mulieres; Livius enim ⁱⁿ libro quinto mu-
morat, matronae, bello Gallico finito, eandem laudatio-
nes post mortem esse adsecutas, quibus huc usque viri se-
li gauderent. Initio laudes haec illis etiam concessa
confuctudo non omnino erat divulgata, sed postea mul-
ta talium laudationum ^{exempla} (narrata invenimus et
in Suetonio (Jul. Caes. 6. Cat. 10) et in Tacito (Ann. II. 1. III. 6)
aliisque.

Oratione finita, funus ad hunc locum, qui, ut in duo-
decim legibus praescriptum, hominem mortuum in
urbe ne sepelito, neve urito" credo vel propter ignis pericu-
lum vel factorem corporum, contra urbis situs erat,
ducebatur, ut ibi sepeliretur. Romani, Licetone vi. leg. II. 22.
autore in summa antiquitate mortuos humabant, sed
Nimae Pompeii tempore jam e legibus, quas de creman-
dis funeribus dedit, cognosci potest, illos a Graecis vel lati-
nis modis ^{hoc} accipere. Philosophi etiam de modo sepelien-
di inter se discrepabant; nam Heraclitus, qui omnia
vult ex igne constare, dicit, corpora in ignem debere
resolvi; contra Thales, qui confirmat omnia ex humo-
re procreari, contendit, corpora esse obvienda, et pos-
sunt in humorem resolvi. Cremandi nos tamen
sensim sensimque praevaluit.

Primum vero nunc de ritibus in cremando agitalis,
nonnulla dicam, atque deinde ad humandum pro-
grediar.

Pyra, quae

Pyra, quae, cum funus illud venisset, iam exstructa es-
se debebat, ut mortuus statim imponeretur, apud ditiores
altius se in auram extulit, quam apud pauperes, et eo
ligno conficitur, quod flammae celeriter corrumpunt, combu-
runtque. Interdum etiam pax, charta, oleum, vel aliae res
flammae concipiendae aptae, adhibebantur, ut eo cle-
rius mortuus combureretur. Circa locum illum cupressi
collocatae erant, ut combustorum corporum fator di-
mimeretur, atque harum arborum iuuvando odore
quam celerissime tolleretur. Pyra ipsa, et si legibus de-
fensorum, rogi a scia ne polito ex laevigatis lignis
tamen exstructatur, usque saepe colore aliquo, plerum-
que atro, inductis. Omnia cum essent parata ad rogi
arrendendum, propinqui, oculis defuncti apertis, cor-
pus laelo ferali in pyram collocabant, oscula su-
perna figebant, et tum vultu averso, rogi ignem
fulgebant, Deos precantes, ut incendium acce-
lerarent. Tum illi arornata, sive adores in ignem
jecerunt, quae funtiosa respersio postea legibus defen-
detur. His rebus nondum contenti, illis addebant
illa, quae mortuis in vita erant jucunda, in quibus
praecipue vestes, animalia, multaue alia numeraban-
tur. Romani enim, mortuo esse perjuvandum, si vis-
dem rebus circumdaretur, quibus virum fructus esset, et ma-
nes sanguinem amare putabant. Hac ex causa fac-
tum est ut primis civitatis Romanae temporibus servi
et captivi ad rogi mactarentur, cum illi non haberen-
tur homines, sed animalia, quae jam essent nata

33
ad tale vitae statum; postea vero ~~ex~~ crudelis illa mos ob-
soleret, gladiatoribus, histuarii nominatis, inter se certanti-
bus. Nonnunquam tamen exempla occurrunt, ubi amor in mor-
tuum erat tantus, ut necessitate vel amicitia juncti, amico mor-
tuo, sibi ipsi dederent vitam. Othonem, a militibus ita a-
matum, constat, ut, imperatore mortuo, quidam eorum corpa-
ra transfigerent. — Milite mortuo, arma spoliisque in ro-
gi collocabantur; imperatore vel consule, vel alio exercitus
insigni, milites rogi circumstiterant a laeva ad dexte-
ram, armis converis et pulsatis. Interdum etiam pontifi-
ces agmen primi ducebant circa rogi, et deinde mili-
tes sequebantur. Ceterum haec pompa rara erat, usque
tantum contigit, qui in Campo Martio cremabantur.
Omni pyrae ligno cum funere combusto, propinqui
accelerant, et furca sepulcrali, igne et primis uno
restindis, ossa legerunt. Hoc officium ut esset religiosius,
nudi pedibus plerumque, tunicato et discincti fue-
runt, quo venerationem et modestiam ostenderent.
Nunc denique cinis et ossa, vino aromatisque dispersa,
in urnam collegebantur, vel marmoream, vel argen-
team, vel auream. Impensae, quas divites Romanorum
haec in re fecerunt, incredibiles; alius alium superare
conabatur et materia et forma urnae. Metalla pretio-
sissima in hunc usum consumebantur, et manus
summorum opificum commissa, ex his opera divi-
na gignebantur. Urnae plerumque etiam ~~ex~~ lacu-
lancula, repleta lacrymis in mortuo deploran-
do fuis, thui, aloes atque myrrhae addebantur, et ta-
li modo exstructa in ossuario sive offario componela-
tur. Hactenus de cremandis funeribus; nunc adhuc
quaedam de humanis addam.

troae vel loculi, quibus pauperes sepeliebantur, plerumque
 e lapide, eoque, cum hic mos, religione Christiana divul-
 gata, magis magisque percrebuerit, marmore Tiburtino
 erant confecti. Mortuo in terram coniecto, pontificum aliquis
 praesentes ramo olivae ter adspersit, et voce „ilicet“ id
 est, ire licet, pronuntiata, omnes dimisit. Vivunt sepul-
 cra, ut omnia animalia arcerentur, maceria, vel fenestra sepe cr-
 umdata erant; arbores omnis generis umbram in loco quietis
 diffuderunt; nec defunctis pyramides, neque columnae, nec
 cetera luxur monumenta. Epitaphia etiam, vel versibus, vel sola-
 ta oratione consignata, cippo inculcantur, qui tumultu im-
 perabilis erat.

Propinqui et amici, cum domum venissent, aqua adper-
 si ignem superabant, ut purgarentur. Domus funesta
 quoque eadem ex causa scopis verrebatur. — Romani
 in mortuis sepeliendis tales, quos descripsimus, ritus
 observabant.

P. Becker.

P. Becker

1824

